

תשתית וסביבה

לא רק חסה: החקלאות תורמת למדינה 260 מיליון דולר בשנה

קובע מוסד נאמן; החקלאות מגבירה תלחול, משפרת איכות האוויר וקולטת קולחים

תרומת הגידולים החקלאיים		במיליון דולרים	
סוג הגידול	שטח*	תרומה חיצונית (לדומ לשנה)	מסעים
ירוקי עד בהשקיה	303.0	138.9	67.2
נשירים	345.0	66.9	24.1
זיתים	194.5	47.5	116.0
חממות	35.1	53.2	60.1
ירקות בשטח פתוח	515.0	58.2	54.2
בהשקיה	638.2	12.0	60.4
בבעל	1,448.6	-	-
פרחים וצמחי נו	52.2	60.4	-
שטחי מרעה טבעי	-	12.0	-
משקי בעלי חיים	-	60.4	-
בריכות דגים	32.0	-	-
סה"כ ארצי	3,663.6	72.8	-
מוצק על כל סוגי הגידולים	-	-	-

* אלפי דונם

מהנתונים עולה עוד, כי מספר המועסקים בחקלאות מצטמצם מידי שנה, וכאותה עת הפיתוי הנדל"ני של שינוי יעוד הקרקע החקלאית, הוא גבוה.

לדברי המחקר לחקלאות תרומה רבה. היא יוצרת מעטפת איכותית לאיזורים העירוניים, ולאחרים במרחב הכפרי, היא משמרת ערכי מורשת, ערכים שבין אדם ואדמתו, ושומרת על קרקע לאומית.

בנוסף, לחקלאות גם תרומה אקולוגית רבה, שכן שדה מעובד מגביר תלחול מי גשמים לאקוויפר; היא משפרת את איכות האוויר וקליטת CO₂, קולטת פסולת וקולחים; ושומרת על מגוון מינים טבעיים ובתי גידול.

עורכי העבודה אינם מתעלמים גם מהשפעותיה השליליות של החקלאות, שכן היא תורמת לזיהום מים וקרקע כתוצאה מרישון עורף, רישוס והשקיה בקולחים. עיבוד לקוי גורם להגברת סחף הקרקע, בנוסף יוצרת החקלאות פסולת חומרי אריזה וגזם.

בעבודה מודגש, שבאמצעות רבות במערב תרומתה של החקלאות הוכרה מזה זמן רב. במדינות אלה נהוגה מערכת של תמיכות, הקשורות לתועלות הנובעות מתרומותיה החיצוניות של החקלאות, תוך צמצום השפעותיה השליליות.

כך למשל, באירופה ובארצות הברית פועלות עמותות וקרנות רבות, לצד גופים ממשלתיים, שמטרתם רכישת קרקע לשם שימורה כקרקע חקלאית, עידוד התיירות החקלאית, והעיינו בחקלאי המסורתי, המשמר ערכי נוף, סביבה וחברה.

בין התרומות החיצוניות של החקלאות קיימות תרומות שלהן ערך מדיד - למשל, קליטה של מים לאקוויפר, קליטת חומרי פסולת בהשוואה לעלויות אלטרנטיביות של הטמנתם באתרי פסולת מוסדרים, קליטת CO₂, לו קיים שוק מתוקף, אמנת קייטו. בנוסף, יש תרומות שאינן להן ערך מדיד - ערכים נופיים, שימור מגוון מינים ובתי גידול.

כדי לאמוד את התרומה הנופית של החקלאות, בדקה העבודה שאלות שונות. כך למשל, מהם הסכומים אותם מוכנים התושבים להשקיע במונחים של זמן ועלויות כדי לבקר באתר טבעי? איזה השפעה יש לטבע על ערך התיירות? וכמה מוכנים התושבים לשלם מכיסם כדי לשמר ערך טבע מורשת או נוף.

עוד מתברר, שבכל אחד מאזורי הארץ קיימת חשיבות שונה לחקלאות. במרכז הארץ היא מהווה את עיקר השטח הפתוח ומספקת שירותי נופש, פנאי ונוף לאוכלוסייה הרבה המתגוררת באזור. בערבה, לחקלאות מקום חשוב כמקור הפרנסה העיקרי של התושבים.

דליה על

"ערך התרומה הנופית והתרומה האקולוגית של החקלאות בארץ היא 260 מיליון דולר לשנה. הערך הממוצע לרונם הוא 73 מיליון דולר". כך עולה ממסמך עדיפות לאומית, "כיצד לשמור קיום החקלאות בישראל כגורם סביבתי חיוני", שערך מוסד שמואל נאמן בטכניון. בין עורכי המסמך, פרופ' יורם אבנימלך, ד"ר אופירה איילון, ד"ר חיים צבן ואחרים. במרכז העבודה הצעה לפיה החקלאי יפוצה עליידי המדינה על כך שהוא ממשיך לעסוק בחקלאות, שכן עיסוק זה מועיל לכלל האוכלוסייה, והמדינה מעוניינת לשמר אותו גם בעתיד.

המסמך כולל הצעה ארגונית לפיה יוכל החקלאי להגיש בקשה להיכלל בתוכנית לעידוד החקלאות, באמצעות טופס בו יפורטו התרומות החיצוניות של משקו.

חשיבות הגידול לכלל הציבור תדורג באמצעות ניקוד, שיאפשר להעריך את בקשות החקלאים באופן אחיד ושקוף, ולקבוע את גובה התמיכה שיוענק לכל פעילות.

בין הפעילויות השונות עליהן ממליצה העבודה, יצירת תיירות חקלאית המאפשרת קטיף עצמי, סיורים ולימוד בשטחים החקלאיים. תימרוץ כספי למגדלי חיטה בפריפריה, תמרוץ כספי לעידוד עיבוד קרקע חקלאית וכן הקלות במיסוי לפעולות המעשירות ערכי נוף בשטחים החקלאיים, תוך הוספה של מטרות אלו לרשימת המטרות הציבוריות המוכרות עליידי מס ההכנסה.

עוד מוצע, להכליל את נושא שימור הנוף החקלאי במסגרת הרפורמה במשק המים, ולהעניק תמיכה מוגדלת לעיבוד קרקע במתכונת משמרת נוף וסביבה. יתמכו בכך רשויות ציבוריות, כגון רשות הטבע והגנים, הקרן הקיימת לישראל, או קרנות פרטיות.

המסמך עולה, שהחקלאות משמשת כיום כמחסום האחרון לשימור נוף הארץ בפני לחצי פיתוח ואינטרסים כלכליים, המאיימים לחסל את השטחים הפתוחים. במסמך נקבע, שאמנם ניתן לייבא את רוב המוצרים החקלאיים מארצות אחרות, אולם, החקלאות מעמידה לרשות החברה מוצרים אחרים שאינם נסחרים - היא משמרת נוף ירוק בארץ שחונה, מהווה גבול בפני המרבר ומשפרת איכות הסביבה.

המסמך מדגיש, שהחקלאות תופסת מקום קטן והולך כענף כלכלי במשק והיא מגלגלת 3.1 מיליארד דולר בלבד. תנאי הסחר בחקלאות בישראל קשים, בין השאר בשל עלייה במחירי המים ובמחירי תשומות אחרות.

תשתי וסביבה

סביבה, ציבור וממשלה

פרופ' יורם אבנימלך, ד"ר אופירה אילון

שתי קבוצות של שחקנים פעילות בתחום המדיניות הסביבתית. שתיהן קובעות ומגבשות מדיניות. קבוצה אחת היא, כמובן, הגופים הסטטוטוריים - הכנסת והממשלה.

הקבוצה השנייה היא ה"ציבור". גם בעת הגדרת השחקנים אנו משתמשים בשמות עצם "קייבזיים". בנושא המים, לדוגמה, יש לנציבות המים, משרדי הבריאות, איכות הסביבה והחקלאות מדיניות שונה הנובעת ממגבלות, אילוצים, אינטרסים ואמצעים שונים. משרדי הממשלה השונים אינם מסוגלים, בגלל מגבלות תקציב ותקנים, לרכוש כוח אדם מקצועי מספיק להתוות הדרך בנושאים הרבים בהם קיים צורך בפיתוח מדיניות סביבתית.

גם ה"ציבור" מורכב וכולל מצד אחד בעלי הון, המפעלים וגופים כלכליים אחרים, אך גם העובדים, האזרחים כלוסייה שגרה בסמיכות לאיזורי הפיתוח וגם ארגונים לא ממשלתיים (ארגונים חברתיים וסביבתיים).

הדרישות של הארגונים הסביבתיים מבוססות לעתים על שיקולים רגשיים והדרישות של הגופים העסקיים - כלכליות, ולכן קיימת בעיה לגישור הקור

נפליקטים. בישראל,

קיימת בעיה נוספת

של קנה מידה מצד

מצד וקושי בריכוז

כוחות מספיקים,

לפיתוח מדיניות

שקולה ומאוזנת

המתבססת, ככל

הניתן על שיקולים

מקצועיים.

במאזן הכוחות

בין שני הגופים

- יש מקום לשחקן

שלישי או בייקטיבי,

האקדמיה

המורכבות המתוארת כאן מביאה לכך שמדיניות סביבתית בישראל לוקה בחוסר עקביות, בחוסר יעדים, עדיפויות ולוחות זמנים ברורים ליישום. לעיתים, נושאים חשובים ואקוטניים לא נדונים בגלל רגישות פוליטית. אפשר לשפר מערכת קבלת ההחלטות בתחום הסביבה על ידי הכנסת שחקן סיוע שלישי למערכת. שחקן המורכב מאנשי מקצוע העוסקים בתחומים הרלוונטיים השונים, כמוסדות שאינם מעורבים ישירות במשחק הכוחות, כדוגמה, אנשים מהאקדמיה.

זהו מגזר מקצועי האמון לעבודה מרעית ואובייקטיבית, כך שעשוי לסייע רבות בגיבוש מדיניות סביבתית, בעולם בכלל ובישראל בפרט.

שיקולים אלו הנחו את מוסד ש. נאמן בטכניון להקים יחידה הפועלת בתחום הסביבה החל מ-1998, כגורם מקצועי בלתי תלוי, המשלים את הגישות של הסקטורים השונים והמגשר בין הקבוצות הפועלות בשטח. בסדרת המסמכים המתווים סרטי עדיפות לאומית בתחום איכות הסביבה הועלו לדיון הציבורי נושאים שונים. מטבע הדברים, המסקנות המובאות בעבודות הן בגדר המלצות, אולם הממצאים יכולים לסייע בקביעת מדיניות סביבתית מושכלת ומבוססת מחקר.

כך למשל, נושא הפסולת, המהווה משאב כלכלי שיש לו תועלת ולא רק עלות, קודם וכתוצאה מכך הגורמים הממשלתיים שאמונים על קביעה ויישום מדיניות החלו להוביל ליישום פתרונות מפותחים בתחום הפסולת.

בנוסף לכך, ברור כי פסולת המטרופוליין הן בעצם משאב עבור הסקטור החקלאי. ולפיכך, תתכונן מערכת גידולים הולמת לאיזור המקבל קולחים מטופלים, בוצות מאשפת העיר וממפעלי הטיפול בשפכים, תוך קביעת רמת הטיפול האופטימלית.

פעילויות אלו יחסכו למשק הלאומי סכומים גדולים, שלפחות חלקם יוכלו להיות מוקדשים לביסוס החקלאות. זאת ועוד, מעבר לחשיבות הפרויקט כשלעצמו, אנו רואים בהצלחה הדגמה לחשיבות של פעולת מוסדות אקדמיים בהעלאת נושאי סביבה מרכזיים לדיון מקצועי וציבורי, תהליך חיוני לשיפור הנוף הסביבתי שלנו.

הכותבים ממוסד שמואל נאמן בטכניון